Фіцджеральд Ф. С.

# ПОВЕРНЕННЯ ДО ВАВИЛОНА

## 1

— А де містер Кембелл? — спитав Чарлі.

— У Швейцарії. Він хворіє, містере Уейлс, кажуть, справи його кепські.

— Он як? Шкода. Ну, а Джордж Гардт? — поцікавився Чарлі.

— Повернувся до Америки, влаштувався на роботу.

— Невже і Нюхальник подався додому?

— Навряд, він сюди недавно навідувався. В усякому разі, його приятель, містер Шеффер, у Парижі.

Тільки два прізвища з довгого переліку знайомих, яких не бачив півтора року. Чарлі вирвав із блокнота сторінку й записав на ній адресу.

— Якщо побачите Шеффера, передайте йому ось це,— сказав він.— Тут адреса мого зятя. Я ще не знаю, в якому готелі зупинюся.

Правду кажучи, його не дуже засмутило те, що в Парижі майже нікого не лишилось. Але незвична тиша, що панувала в барі "Рітца", видалась йому майже зловісною. Ні, це вже не американський бар — ні тобі розслабитись, ані забути, що ти не вдома. Він знову став французьким. Ця переміна вразила Чарлі вже в ту мить, коли він висів із

таксі й побачив, що швейцар, який раніше о цій порі не стояв і хвилинки без діла, теревенить з розсильним біля службового входу.

Йдучи коридором, він почув лише один знуджений голос із колись гомінливої жіночої вбиральні. Десяток кроків по зеленому килимку від дверей до стойки він пройшов, дивлячись, за давньою звичкою, просто себе. І, аж умостившись за стойкою, спершись ногою на металевий обніжок, дозволив собі огледітися. Погляд його зустріла тільки одна пара очей — з кутка на нього зиркнув з-за газети єдиний відвідувач. Чарлі хотів побалакати із старшим барменом, Полем, який у золоту добу процвітання приїздив на роботу в шикарному, зробленому на замовлення лімузині, що його він, однак, обачливо залишав за квартал від "Рітца". Але сьогодні Поль відпочивав на своїй заміській віллі, і новини розповідав Алікс.

— Ні, досить,— сказав Чарлі.— Я тепер лічу чарки.

— Це добре. Кілька років тому ви й пляшок не лічили,— всміхнувся Алікс.

— З тим покінчено,— запевнив його Чарлі.— Я вже понад півтора року тримаюся.

— Як вам життя в Америці?

— Я в Америці востаннє був кілька місяців тому. Адже я працюю тепер у Празі — представляю там кілька фірм. У Празі про мене ніхто нічого не знає.

Алікс усміхнувся.

— А пам'ятаєте парубоцьку вечірку, яку влаштував тут Джордж Гардт? — сказав Чарлі.— До речі, куди подівся Клод Фессенден?

Відповідаючи, Алікс притишив голос.

— Він у Парижі, але сюди більше не заходить. Поль сказав, щоб і ноги його тут більш не було. Містер Фессенден понад рік пив, снідав та й мало не щодня обідав у нас — і все в кредит. Коли набігло тридцять тисяч франків, Поль зажадав, щоб містер Фессенден розрахувався, а той виписав недійсний чек.— Алікс скрушно похитав головою.— Не розумію, я завжди вважав його джентльменом. А як його розперло! — Він склав руки так, наче тримав у них велике яблуко.

Чарлі постежив очима за трьома крикливо вирядженими повіями, що влаштовувалися за столиком під стіною.

"Їм усе байдуже,— подумав він.— Акції дорожчають і знецінюються, люди, що вчора не мали клопоту, сьогодні никають без роботи, а цим — хоч би що". Йому захотілося вийти на свіже повітря. Перше ніж розрахуватись, він запропонував Аліксові зіграти на цю суму в кості.

— Ви надовго в Париж, містере Уейлс?

— Днів на п'ять. Я приїхав на побачення з донькою.

— Он як? У вас є донька?

На вулиці під тихим дощиком, немов крізь дим, спалахували реклами — вогняно-червоні, блакитні, як полум'я газу, блідо-зелені, мов привиди. Був ранній вечір, у центрі вирував рух, сяяли ліхтарики бістро. На розі бульвару Капуцинів він зупинив таксі. Площа Згоди, рожева й велична, пропливла за вікном, вони перетнули убрану в строгий камінь Сену, й Лівобережжя раптом видалося Чарлі майже провінцією.

Він звелів шоферові завернути назад і проїхати повз Оперу. Йому хотілося побачити, як блакитні сутінки огортають пишний фасад, знов уявити собі, що неугавні мелодійні клаксони таксі — це сурми Другої

імперії. Сторож чіпляв замок на розсувні грати перед входом до книгарні Брентано, а в бістро Дюваля, за невисоким, рівненьким, старосвітським живоплотом усі столики були вже зайняті. Чарлі подумав, що жодного разу не був у справді дешевому паризькому ресторані, де обід із п'яти страв з вином коштує чотири з половиною франка, тобто вісімнадцять центів. Подумав — і чомусь пошкодував.

Коли вони знов переїхали на Лівобережжя з його, як здавалося Чарлі, провінційною тишею, він сказав собі: "Ти сам винен у тому, що краси Парижа для тебе не існує. Ти не помічав нічого довкола й не помічав часу, а дні зливалися, перемішувались, і двох років наче й не було, і тебе не було, і не лишилося нічого".

Йому сповнилося вже тридцять п'ять років. Обличчя в нього було приємне, типово ірландське — жваве й рухливе, але з суворою зморшкою над переніссям. Коли він, висівши на вулиці Палатін, натиснув на дзвоник квартири, де мешкав його зять, зморшка та стала ще суворішою — аж зімкнулися брови. Від хвилювання йому замлоїло в животі. Двері відчинила покоївка, і з-за її спини прожогом вискочила гарненька дівчинка років дев'яти, скрикнула: "Татко!" — й кинулася йому на шию. Звиваючись у його обіймах, мов риба, вона за вухо притягла його голову до себе й притислася щокою до його щоки.

— Моя ластівко,— сказав він.

— Татку, татку, татку, татусю, татупечку!

Вона повела його до вітальні, де чекала родина — хлопчик і дівчинка її віку, дружинина сестра та її чоловік. Чарлі привітався з Меріон, не вдаючи надмірної радості, але й без видимої неприязні, а вона відповіла ще стриманіше, не приховуючи давньої недовіри в погляді, який відразу, щоправда, перевела на його дочку. Лінкольн Пітерс по-дружньому потис йому руку й торкнувся долонею його плеча.

У вітальні, обставленій з американським комфортом, було тепло. Троє дітей почували себе тут вільно — вони гралися, ховаючись одне від одного в закапелках і в коридорі, що вів до інших кімнат. Наближення шостої години — приємної обідньої пори — вчувалось у веселому палахкотінні вогню в каміні, в суто французькому гаморі, що долинав з кухні. Але Чарлі не міг розслабитися, на серці в нього лежав камінь. Він би зовсім занепав духом, якби не дочка, що раз у раз підбігала до нього, не випускаючи з рук ляльки — його подарунка.

— Гріх нарікати,— відповів він на Лінкольнове запитання.— В багатьох галузях там триває застій, але в мене справи чудові. Контора просто-таки процвітає. Через місяць до мене приїде з Америки сестра — вести господарство, бо сам я вже не впораюся, весь час заклопотаний. Минулого року я заробив більше, ніж заробляв до банкрутства. Розумієте, чехи...

Він хвалився умисне, але незабаром помітив, що на Лінкольнове обличчя набігла тінь, і швиденько перемінив тему.

— Які гарні у вас діти — виховані, чемні.

— Онорія в тебе теж молодця.

З кухні повернулася Меріон Пітерс — висока жінка з неспокійними, змученими очима, що втратила вже свою свіжу американську вроду. А втім, Чарлі ніколи не вважав її вродливою й дивувався, коли при ньому згадували, яка вона була гарненька замолоду. Вони з першої зустрічі не злюбили одне одного.

— Ну, як тобі Онорія? — спитала вона.

— Вигляд у неї чудовий. І так вигналася за ці десять місяців! Узагалі, малюки всі троє виглядають чудово.

— Ми вже рік не викликали лікаря. Яке враження справив на тебе Париж?

— Якось незвично, що в ньому так мало американців.

— І слава богу, що мало,— запально сказала Меріон.— Тепер хоч у магазинах на тебе не дивляться, як на мільйонера. Ми теж набралися лиха: ця криза нікого не обминула, але тепер жити стало легше.

— А все-таки, що не кажи, гарні то були часи,— промовив Чарлі.— Ми були всемогутні і всевладні, мов королі, мов казкові королі-чародійники, яким усе дано і все дозволено. Сьогодні в барі,— він затнувся, зрозумівши, що сказав зайве,— я не побачив жодного знайомого обличчя.

Вона гостро глянула на нього.

— Бувши тобою, я б обходила ті бари десятою дорогою.

— Я зазирнув туди мимохідь. Тепер я дозволяю собі тільки одну чарку — щодня, але тільки одну.

— Але зі мною ти вип'єш перед обідом? — спитав Лінкольн.

— Я дозволяю собі тільки одну чарку на день, а сьогоднішню я вже випив.

— Що ж, дай боже, щоб так воно було й далі,— сказала Меріон дуже холодно й неприязно, але Чарлі тільки усміхнувся. Нехай лютує, її нервозність йому на краще, він ладен усе стерпіти. Він чекав, щоб вони самі заговорили про причину його приїзду — причину, добре їм відому.

За обідом він придивлявся до Онорії, намагаючись угадати, в кого вона вдалася. Якби тільки вона не успадкувала від обох батьків того, що їх занапастило. Бажання захистити дочку знялося гарячою хвилею в його грудях. Він знав чи принаймні вважав, що знає, як зробити її життя щасливим. Він вірив у сильну вдачу, і йому хотілося перенестись на ціле покоління назад, щоб у людей тієї епохи навчитися плекати цілісність натури як єдину справжню цноту. Бо всі інші цноти не витримували випробування часом.

Невдовзі по обіді він пішов, але не до готелю. Йому цікаво було подивитись на нічний Париж тверезими, не затуманеними, як колись, очима. Він купив квиток на відкидне сидіння в казино й годину просидів, спостерігаючи арабески шоколадної Жозефіни Бейкер.

Потім він повільно попростував вулицею Пігаль на Монмартр. Дощ ущух, перед кабаре на площі Бланш зупинялися таксі, і з них виходили люди у вечірніх костюмах. По площі поодинці й парами прогулювалися повії, серед перехожих було багато негрів. Порівнявшись із яскраво освітленими дверима, з яких вихоплювалася музика, Чарлі раптом зупинився — впізнав шинок Брікстона, в якому згайнував колись так багато часу і грошей. За кільканадцять кроків він упізнав ще одне кабаре й необачно зазирнув туди. Відразу ж оркестр вибухнув музикою, пара професійних танцівників схопилася на ноги, а метрдотель кинувся до нього з розкритими обіймами, вигукуючи: "Ваші друзі от-от прибудуть, сер!" Чарлі квапливо відскочив від дверей.

"Яким же п'яним треба бути, щоб поласитися на таке",— подумав він.

Ресторан Зеллі був зачинений, а вікна похмурих дешевих готелів, що оточували його, не світилися. Вулиця Бланш, однак, сяяла вогнями; господарями тут були її мешканці — гомінка французька юрба. "Поетів грот" зник, але пащі кафе "Рай" і "Пекло" ще зяяли, й одна з них навіть поглинула в нього на очах жалюгідну жменьку туристів з екскурсійного

автобуса — німця, японця й американське подружжя, що злякано озирнулося на Чарлі.

Ось тобі й Монмартр, "фантастичний і неповторний". Пиятика, гра в розпусту на рівні дитячих забавок. Чарлі раптом усвідомив значення слів "кидати на вітер": вітер підхоплює й розвіює, і ти робиш із чогось ніщо.

Він згадав, як давав тисячофранкові асигнації оркестрантам, замовляючи одну-єдину пісеньку, як тицяв стофранкові папірці портьє на чай тільки за те, що той викликав таксі.

А втім, ні, ці гроші йшли не на вітер.

Він жертвував їх, не замислюючись, на вівтар долі — за право забувати речі, які треба пам'ятати довіку і які тепер він пам'ятатиме довіку, бо вони поклали його дружину в домовину, а його самого позбавили батьківських прав.

В яскраво освітленій пивній до нього звернулася якась жінка. Він замовив для неї яєчню й каву, а потім, уникаючи її закличного погляду, дав їй двадцятифранкову банкноту, вийшов з пивної й, зупинивши таксі, поїхав до свого готелю.

2

Він прокинувся ясного осіннього ранку і, вийшовши на вулицю, подумав: "Футбольна погода". Вчорашній пригнічений настрій минув без сліду, йому хотілося всміхатись усім зустрічним.

Опівдні він сидів навпроти Онорії за столиком у "Гран Ватель" — єдиному, здається, ресторані, який не нагадував йому про обіди з шампанським і ленчі, що починалися о другій, а закінчувались у туманних, примарних сутінках, позбавлених ознак часу.

— Ну, а овочі? Без овочів хіба можна?

— Не можна.

— Тоді вибирай. Тут є épinards, chou-fleur, [1] і морква, і haricots. [2]

— Chou-fleur!

— А може, з'їси ще щось овочеве?

— Мені на другий сніданок завжди дають що-небудь одне.

Офіціант удавав, що страшенно любить дітей.

— Qu'elle est mignonne la petite! Elle parle exactement comme une Francaise. [3]

— А що візьмемо на десерт? Чи, може, потім вирішимо?

Офіціант зник. Онорія очікувально подивилася на батька.

— Куди ми сьогодні підемо?

— Спочатку до нашого магазину іграшок на вулицю Сен-Оноре — накупимо тобі всього, чого забажаєш. А потім — на вар'єте в "Ампір".

Повагавшись, вона сказала:

— На вар'єте — ходім, а от до магазину іграшок мені не хочеться.

— Чому?

— Ти ж уже купив мені цю ляльку.— Вона взяла ляльку з собою.— І в мене повно всяких іграшок. А ми тепер не багаті, еге ж?

— Ну, справді багатими ми ніколи й не були. Але сьогодні ти одержиш усе, що тобі заманеться.

— Гаразд,— зітхнула вона.

Він не дозволяв собі балувати дочку, коли про неї піклувалися її мати й гувернантка-француженка. Але тепер він більш не стримував себе й відкинув зайву суворість. Він мусив бути для неї за батька й за матір водночас і хотів, щоб вона нічого від нього не приховувала.

— Дозвольте з вами познайомитись,— поважно сказав він.— Мене звуть Чарльз Джей Уейлс, я живу в Празі.

— Ох, татку! — пирснула вона.

— З ким маю честь? — чемно провадив він далі.

Вона відповіла йому в тон, одразу ж увійшовши в роль:

— Мене звуть Онорія Уейлс, я живу в Парижі, на вулиці Палатін.

— Ви одружені?

— Ні, незаміжня.

Він показав на ляльку.

— Але у вас, бачу, є дитина, мадам.

Відцуратись її дівчинці не хотілось. Вона притисла ляльку до себе і швиденько придумала:

— Розумієте, я була одружена, але тепер живу сама. Мій чоловік помер.

Він квапливо запитав:

— А як звуть вашу дитину?

— Сімона. Я її так назвала на честь моєї найліпшої шкільної приятельки.

— Мені приємно було довідатись, що ви вчитеся добре.

— Цього місяця я в класі — третя,— похвалилася вона.— Елсі,— так звали її двоюрідну сестру,— аж вісімнадцята, а Річард — той взагалі пасе задніх.

— Річард і Елсі — гарні діти, правда?

— Еге ж. Річард кращий, та Елсі теж непогана.

Він обережно, ніби мимохідь, спитав:

— А з дорослих хто тобі подобається більше — тітка Меріон чи дядько Лінкольн?

— Більше все-таки дядько Лінкольн.

Він помітив, що люди звертають на неї увагу. Коли вони вдвох ввійшли до ресторану, з усіх боків чувся шепіт: "Чарівна",— а тепер

відвідувачі за сусіднім столиком досить безцеремонно розглядали її, наче перед ними була не дитина, а якась екзотична квітка.

— Чому ми не живемо разом? — раптом спитала вона.— Тому що мама померла?

— Тобі треба жити в Парижі, щоб добре вивчити французьку мову. І тато не міг би доглядати тебе так добре, як доглядають тут.

— А мене вже й не треба дуже доглядати. Я все вмію робити сама.

У вестибюлі ресторану його гукнули чоловік і жінка.

— Боже, старий Уейлс!

— Добридень, Лоррейн... Привіт, Данку.

Перед ним несподівано постали привиди давніх часів: Данкен Шеффер, приятель по коледжу, і Лоррейн Кворлес, вродлива, білява тридцятилітня жінка, одна з тих, що золотої пори три роки тому допомагала їм змішувати тижні й місяці в суцільну хмільну ніч.

— Цього року мій чоловік не зміг приїхати,— відповіла вона на запитання Чарлі.— Ми тепер злидарі. А мені сказав: надсилатиму двісті доларів на місяць — і живи як знаєш... Це твоя доня?

— Вертайтесь назад, візьмемо столик,— запропонував Данкен.

— Не можу.— Чарлі радів, що є привід відмовитися. Колись Лоррейн вабила його своєю хтивою, хижою красою, але тепер вони жили в різних часових вимірах.

— То, може, зустрінемось пізніше й пообідаємо разом? — сказала вона.

— У мене справи. Дай мені свій телефон — я подзвоню.

— Чарлі, по-моєму, ти тверезий,— сказала вона, прищуливши очі.— Їй-богу, Данку, він тверезий. Ану щипни його — тверезий він чи ні?

Чарлі кивком голови показав на Онорію, Лоррейн і Данкен засміялися.

— Де ти зупинився? — поцікавився Данкен.

Чарлі завагався — йому не хотілось називати їм свій готель.

— Та ще, власне, ніде. Краще давайте я вам подзвоню. Ми зараз їдемо на вар'єте в "Ампір".

— Правда? Я теж хочу! — вигукнула Лоррейн.— Хочу подивитися на клоунів, і на акробатів, і на жонглерів. Ходім на вар'єте, Данку!

— Але ми ще маємо залагодити деякі справи,— сказав Чарлі. — Тож до зустрічі в "Ампірі".

— Що ж, гаразд, задавако, гаразд... До побачення, лялечко.

— До побачення,— чемно вклонилась Онорія.

"Краще б ми не зустрічалися",— подумав Чарлі. Він розумів, що вразив їх своєю нормальністю, своєю серйозністю, вони відчули в ньому силу, якої їм так бракує, і тепер вона вабитиме їх до нього.

В "Ампірі" він хотів посадити дочку на своє згорнуте пальто, але вона рішуче відмовилась. Онорія була вже майже сформована особистість, із своїми звичками та вподобаннями, й Чарлі охоплювало дедалі більше бажання прищепити їй щось своє, поки вона ще піддається його впливові. Але на це потрібен час.

В антракті вони зустрілися з Данкеном та Лоррейн у фойє, де грав оркестр.

— Вип'ємо?

— Гаразд. Але не біля стойки — сядемо за столик.

— Зразковий батько!

Неуважливо слухаючи Лоррейн, Чарлі стежив за поглядом Онорії — дівчинка задумливо роздивлялася довкола. Що вона бачить, про що думає?

Їхні погляди зустрілись, Онорія всміхнулася.

— Такий смачний лимонад,— промовила вона.

Що вона хотіла сказати? Що він сподівався почути від неї? Потім, коли вони в таксі верталися додому, він пригорнув її до себе.

— Люба, ти згадуєш маму?

— Так, іноді згадую,— якось невпевнено відповіла вона.

— Я не хочу, щоб ти її забувала. В тебе є її фото?

— Здається, є. В тітусі Меріон напевно є. А чому ти хочеш, щоб я її не забувала?

— Вона тебе дуже любила.

— І я її любила.

Вони помовчали.

— Татку, забери мене звідси,— раптом вихопилося в неї.

У нього радісно тьохнуло серце. Саме це він і прагнув почути.

— Хіба тобі тут погано?

— Ні. Але тебе я люблю дужче за всіх, а тепер, коли мами немає, і ти мене любиш дужче за всіх, правда?

— Правда. Але ти не завжди любитимеш мене дужче за всіх, серденько. Виростеш, зустрінеш гарного хлопця, вийдеш за нього заміж і забудеш, що колись мала татка.

— Атож,— покірливо погодилася вона.

Він не зайшов з нею до будинку. Його тут чекали о дев'ятій, і він хотів прийти зосередженим і оновленим, щоб сказати те, що він мав сказати.

— Коли ввійдеш, покажись он у тому вікні.

— Добре. До побачення, татку-татусю.

Він постояв на темній вулиці, доки вона, розпашіла, сяюча, з'явилася у вікні й послала рукою поцілунок у вечірні сутінки.

3

Вони чекали на нього. Меріон сиділа за столом, накритим для кави, убрана в строгу чорну сукню, яка навіювала думку про жалобу. Лінкольн ходив із кутка в куток — видно, збуджений щойно виголошеною тирадою. Обоє не менше, ніж Чарлі, хотіли перейти до суті справи. Він розпочав майже відразу:

— Очевидно, ви здогадуєтеся, чому я приїхав до вас, що привело мене в Париж.

Меріон, насупившись, перебирала чорні блискучі камінці намиста.

— Я дуже хочу мати власний дім,— провадив він далі.— І дуже хочу, щоб разом зі мною в тому домі жила Онорія. Я вдячний вам за те, що, виконуючи волю її матері, ви прийняли її до себе. Але відтоді багато чого змінилося...— Він повагався й заговорив ще енергійніше.— Я вже зовсім не той, що був, і я прошу вас переглянути всю цю справу. Три роки тому я поводився таки погано...

Меріон глянула спідлоба на нього.

— ... але з тим покінчено. Як я вам казав, уже понад рік я обмежуюся однією чаркою на день — і випиваю її навмисне, щоб думка про випивку не переслідувала мене й не розросталася в проблему. Ви розумієте, чому я так роблю?

— Ні,— коротко кинула Меріон.

— Це, так би мовити, трюк, який я розігрую сам із собою. Він допомагає мені не виходити за рамки.

— Розумію,— озвався Лінкольн.— Ти доводиш собі, що тебе не тягне на випивку.

— Приблизно щось таке. Іноді я забуваю випити. Але намагаюсь не забувати. Та й однаково, робота в мене така, що пити ніяк не можна. Мої клієнти не нарадуються мною, а тепер я викликаю з Берлінгтона сестру, щоб була в домі за хазяйку, і я дуже, дуже хочу, щоб Онорія жила зі мною. Адже ви знаєте, навіть коли ми з її матір'ю не ладнали, на Онорії це ніяк не позначалося. Вона любить мене, і я певен, що зможу дати їй усе необхідне, і... Одне слово, ви мене зрозуміли. Я чекаю на ваше рішення.

Він знав, що тепер його візьмуть у роботу. Це триватиме годину чи й дві, і витримати це буде нелегко, та якщо він візьме себе в руки, збереже позу розкаяного грішника, то, може, доб'ється свого.

"Тримайся,— звелів він собі.— Ти прийшов не доводити свою правоту. Ти прийшов, щоб забрати Онорію".

Лінкольн заговорив перший.

— Ми вже місяць вирішуємо це, відколи одержали твого листа. Ми полюбили Онорію, вона чудова дитина й для нас як рідна, але йдеться, звісно, не про те...

Меріон раптом перебила його.

— Чи надовго ти покинув пиячити, Чарлі? — спитала вона.

— Сподіваюсь, на все життя.

— І ти хочеш, щоб я тобі повірила?

— Ти ж знаєш, що я не перебирав міри, поки працював,— поки ми не приїхали сюди розважатись. А тут ми з Гелен пристали до компанії...

— Тільки не треба про Гелен. Не погань її ім'я.

Він похмуро глянув на Меріон. Для нього так і лишилося загадкою, як сестри ставились одна до одної, коли Гелен була жива.

— Я пив, власне, півтора року, відколи ми приїхали сюди й до того дня, коли я... зліг.

— Півтора року — це не тиждень і не місяць.

— Так, не тиждень і не місяць,— погодився він.

— Я тільки виконую волю Гелен,— сказала Меріон.— І завжди думаю, що б вона зробила на моєму місці. Бо після тієї ночі, після того жахливого вчинку ти перестав для мене існувати. І цьому не зарадиш. Вона була моєю сестрою.

— Так.

— На смертній постелі вона попросила мене прихистити Онорію. Може, якби ти не лежав тоді в лікарні, все склалося б інакше.

На це він не мав чого відповісти.

— Я довіку не забуду того ранку, коли Гелен постукала в мої двері, промокла до рубчика, синя від холоду, й сказала, що ти не впустив її в дім.

Чарлі вчепився пальцями в бильця крісла. Стримуватись було важче, ніж він сподівався,— хотілось вибухнути криком, спростувати, заперечити... Він уже почав був здавленим голосом:

— Тієї ночі, коли я не впустив її...

Але Меріон перебила його:

— Тільки не починай знову, бо нерви мої не витримають. Лінкольн зауважив:

— Ми відхиляємось від головного. Ти хочеш, щоб Меріон офіційно відмовилася опікати Онорію й віддала дівчинку тобі. Очевидно, для цього вона повинна вирішити: можна тобі довіряти чи ні.

— Я не звинувачую Меріон,— відказав Чарлі.— Але, по-моєму, я вже заслужив на її довіру. Поки ми з Гелен жили в Америці, ніхто про мене слова поганого не міг сказати. Звичайно, я можу знову зірватися — від цього ніхто не застрахований. Але зрозумійте, якщо ми почнемо відкладати це, дитинство Онорії пройде без мене, я втрачу і дочку, і надію на власну домівку.— Він похитав головою.— Онорія просто забуде, що в неї є батько. Невже ви цього не розумієте?

— Чого ж, розумію,— сказав Лінкольн.

— Чому ти раніше про це не думав? — спитала Меріон.

— Чому ж не думав. Я думав. Але у нас із Гелен не виходило життя. А на опікунство я погодився, лежачи лежма в лікарні, та ще й після звістки, що банк мій прогорів і я лишився без цента за душею. Крім того, я ладен був піти на що завгодно, аби тільки Гелен полегшало. Але тепер усе змінилося. Я не п'ю, не гуляю, працюю, як чорт...

— Прошу тебе при мені не лаятися.

Він розгублено подивився на Меріон. Неприхована ворожість бриніла в кожному її слові. Вона боялася жити, вона спорудила з своєї боязні непроникний мур і розмовляла з Чарлі з-за того муру. Цей дріб'язковий випад був, мабуть, наслідком якоїсь недавньої сутички з куховаркою. Ні, не можна залишати Онорію в руках людини, що так ненавидить його. Рано чи пізно ця ненависть прорветься в ненароком кинутому слові, в жесті чи просто у виразі обличчя, прорветься й западе Онорії в душу, назавжди перейде до неї. Але він не дав волі своїм почуттям — і тим здобув хоча й невелику, та все ж таки перемогу: Лінкольн, присоромлений безглуздим спалахом дружини, жартівливо спитав, відколи це слово "чорт" стало для неї лайкою.

— І ще одне,— сказав Чарлі.— Я можу тепер створити їй якнайкращі умови. Я випишу для неї гувернантку з Парижа. В Празі у мене нова квартира...

Він затнувся, зрозумівши свою помилку. Нащо ж було наголошувати, що він знову заробляє вдвічі більше, ніж вони.

— Звісно, ти можеш дати їй те, що нам і не снилося,— мовила Меріон.— Коли ти розкидався грішми, нам доводилося лічити кожен франк... Звісно, тепер ти знову візьмешся за своє.

— Ні, я вже навчений. Адже ви знаєте — я десять років працював як чорний віл, поки мені не всміхнулося щастя — тоді воно багатьом усміхалося, але мені особливо. Посипалося стільки грошей, що далі працювати було вже наче й ні до чого, от я й покинув роботу. Але вдруге я таким дурним не буду.

Запала довга мовчанка. В усіх трьох нерви були напружені до краю, і вперше за цілий рік Чарлі захотілося випити. Він уже не сумнівався, що Лінкольн ладен віддати йому Онорію.

Меріон раптом пройняв дрож. Розум підказував їй, що Чарлі вже міцно стоїть на ногах, і, як мати, вона не могла не зрозуміти його бажання; але вона з самого початку ставилася до нього з упередженням — їй чомусь не вірилося, що сестра буде щаслива за таким чоловіком, а після тієї жахливої ночі упередження переросло в ненависть. Сталося все те в пору її життя, коли безнадія, викликана хворобами і скрутою, упевнила її в думці, що світом заправляє зло й людина людині — вовк.

— Я не можу не думати про це! — зненацька скрикнула вона.— Я не знаю, наскільки ти винен у смерті Гелен. Нехай твоя совість буде тобі суддею.

Біль пронизав його, мов удар електричного струму. Він сам не знав, як усидів на місці, як стримав крик, що розпирав горло. Тримайся, наказав він собі. Тримайся.

— Тихо, тихо,— збентежено промовив Лінкольн.— Я особисто ніколи не вважав, що ти винен у її смерті.

— Гелен померла від хвороби серця,— глухо проказав Чарлі.

— Атож, від хвороби серця,— озвалася Меріон, неначе вкладаючи у ті слова зовсім інше значення.

А потім, спустошена після вибуху почуттів, вона побачила все як є й зрозуміла, що Чарлі взяв гору. Вона глянула на свого чоловіка, але не знайшла в його очах підтримки й несподівано легко, так немов ішлося про якусь дріб'язкову справу, здалася — підхопилася на ноги й вигукнула:

— Роби що хочеш! Онорія твоя дитина. Я не маю ні сили, ні нервів опиратися тобі. Але якби йшлося про мою дочку, я б її радше...— Вона вчасно стрималася.— Вирішуйте без мене. Я не можу цього знести. Мені погано. Я піду ляжу.

Вона стрімко вийшла з вітальні. За мить Лінкольн сказав:

— Меріон сьогодні сама не своя. Ти ж знаєш, як вона близько бере все до серця.— Він говорив майже вибачливим тоном.— Коли жінка забере собі щось у голову...

— Та вже ж.

— Але все буде гаразд, Чарлі. По-моєму, вона вже зрозуміла, що ти... що тобі можна довірити дитину. І що ми не маємо більше права стояти між тобою й Онорією.

— Дякую, Лінкольне.

— Я, мабуть, піду гляну, як вона там.

— Я вже йду.

Виходячи на вулицю, він усе ще тремтів, але прогулянка по вулиці Бонапарта до набережної заспокоїла його, а зійшовши на міст через Сену, свіжу й прозору під ліхтарями, він був уже сповнений радісного піднесення. Потім, у ліжку в своєму номері, він довго не міг заснути. Перед очима в нього стояла Гелен. Гелен, яку він так кохав, поки вона не почала зловживати його коханням, а він не відповів їй тим самим, поки вони не порвали своє кохання на шматки. Того лютневого вечора, що так запав у пам'ять Меріон, сварка назрівала поволі, протягом кількох годин. Нарешті Гелен поскандалила з ним у "Флоріді", потім він спробував забрати її додому, а тоді вона за столиком поцілувала отого шмаркача Вебба — і в істериці наговорила всіх отих непростимих речей. Він повернувся додому сам і, не тямлячи себе від люті, замкнув за собою двері. Звідки було йому знати, що вона приїде за годину сама, що надворі лютуватиме хуртовина й Гелен блукатиме вулицями в бальних туфельках, напівпритомна після п'яної істерики, неспроможна навіть зупинити таксі? А після того — тяжке похмілля: чудом уникнувши

запалення легенів, вона впала, однак, у найчорнішу депресію. Вони "помирилися", але то був уже початок кінця, а Меріон, свідок усього того, вирішила, що сестра її мучиться за недолюдком-чоловіком, і зненавиділа його.

Спогади наблизили Гелен до нього, і в світло-сірому м'якому серпанку напівсну, що огорнув його над ранок, він знову почув її голос. Вона казала, що він робить усе правильно,— Онорія повинна жити з ним. Вона казала, що її радує його поведінка і що вона тепер спокійна за нього. Вона казала ще багато чого — багато приємного, але розмовляла з ним, сидячи в гойдалці, убрана в біле, й розмовляючи, гойдалася все швидше й швидше, і під кінець він уже зовсім не розумів її слів.

4

Він прокинувся щасливий. Двері в світ знов розчинилися перед ним. Він уже бачив себе й Онорію в недалекому майбутньому, плани й мрії вихором кружляли в його уяві. А потім він посмутнів, згадавши, як мріяв про майбутнє разом з Гелен. Вони ніколи не думали про смерть... Ні, треба жити в теперішньому часі, жити працею й любов'ю. Але з любов'ю треба бути обережним — він знав, якої шкоди батько завдає дочці, а мати — синові, віддаючи їм себе до останку: потім, у широкім світі, дитина шукає в подружжі такої самої сліпої відданості й, не знайшовши її, зневірюється і в коханні, і в житті.

День знову видався ясний і свіжий. Чарлі відвідав Лінкольна Пітерса в банку, де той працював, і спитав, чи може сподіватися, що до Праги повернеться разом з Онорією. Лінкольн не бачив причин, які могли б завадити цьому. Щоправда, сказав він, Меріон хоче ще на якийсь час залишити опікунські права за собою. Вся ця історія страшенно рознервувала її, тож краще їй не перечити — і їй самій, і всім буде легше, коли вона знатиме, що останнє слово ще рік лишатиметься за нею. Чарлі погодився — йому зрештою потрібні були не папірці, а дитина, яку можна пригорнути до себе.

Тепер треба було найняти гувернантку. Сидячи в похмурій конторі, Чарлі розмовляв із засмиканою беарнійкою, потім з грудастою бретонською селянкою — обох він і дня не терпів би в своєму домі. Розмову з іншими відклав на завтра.

В обідню перерву він зустрівся з Лінкольном у "Гріффон". Чарлі насилу стримував радісне збудження.

— Я тебе розумію: нема нічого дорожчого за рідну дитину,— зауважив Лінкольн.— Але й ти зрозумій Меріон.

— Вона забула, як я працював сім років перед тим,— сказав Чарлі.— Вона пам'ятає тільки одну ніч.

— Все це не так просто,— Лінкольн повагався, а тоді повів далі: — Поки ви з Гелен гасали по Європі, розтринькуючи гроші, ми тут ледве зводили кінці з кінцями. Процвітання нас обминуло — з усіх цінних паперів мені дістався лише страховий поліс. Меріон вважала, що це несправедливо,— ти, мовляв, і не працюєш, а багатієш, гроші самі пливуть до тебе.

— Вони зникли так само швидко, як і з'явилися,— сказав Чарлі.

— Так, але скільки їх осіло в кишенях офіціантів, саксофоністів, розсильних!.. Ну, та нехай. Усе те було й загуло. Свято скінчилось. А згадав я про це тільки для того, щоб ти знав, який осадок лишився у Меріон від тих шалених років. Приходь до нас о шостій, поки Меріон ще не буде надто втомлена, і ми обговоримо всі деталі на місці.

Повернувшись до готелю, Чарлі одержав разом із ключем листа, пересланого пневмопоштою з бару "Рітца", де він позавчора залишив свою адресу для одного знайомого.

"Любий Чарлі!

Вчора ти поводився так дивно, що я подумала, чи не образила тебе чимось. Якщо образила, то, повір, без наміру. Але, признаюсь, у Штатах я дуже часто згадувала про тебе і в глибині душі сподівалася, що ми зустрінемося у Франції. Хіба можна забути, як ми колоброділи тієї шаленої весни, як ми вдвох украли в м'ясника триколісний велосипед і цілу ніч каталися на ньому, і як ми вимагали, щоб нас пустили до президента, і в тебе на голові були криси від старого котелка, а в руці замість стека — коцюбка! Тепер кого не зустрінеш — усі якісь старі, але я ще зовсім не почуваюся старою. Чи не могли б ми сьогодні побачитися, згадати давнину? Сьогодні у мене з похмілля тріщить голова, але це ненадовго. Шукатиму тебе о п'ятій у нашому колишньому кублі — в "Рітці".

Віддана тобі Лоррейн"

Першою його реакцією був жах — невже він справді в зрілому віці міг украсти триколісний велосипед і до світанку кататися на ньому Лоррейн круг площі Зірки? Тепер це видавалось йому кошмаром. Не впустивши додому Гелен, він зробив щось немислиме, те, чого не робив ніколи, але історія з велосипедом — господи, таких історій на його рахунку було сотні! Скільки ж треба було пити й казитися, щоб докотитись до такого неподобства?

Він спробував пригадати, як ставився тоді до Лоррейн. Вона вабила його. Гелен помічала це, але мовчки терпіла. Вчора в ресторані Лоррейн видалась йому підтоптаною й вульгарною. Він зовсім не хотів зустрічатися з нею і подумки подякував Аліксові за те, що той сам переслав йому листа, не назвавши Лоррейн його готелю. Як приємно було після цього листа знов повернутися до думок про Онорію, про недільні прогулянки з нею, про те, як він весело вітатиме її вранці й лягатиме спати, знаючи, що вона поряд, за стіною, дихає одним з ним нічним повітрям...

О п'ятій він зупинив таксі й по дорозі накупив подарунків для всіх чотирьох Пітерсів — симпатичну ляльку й коробку з олов'яними

солдатиками для дітей, квіти для Меріон, півдюжини великих льняних хустин для Лінкольна.

Вже з порога він зрозумів, що Меріон примирилася з тим, що має статися. Вона привіталася так, як вітаються з родичем — хай заблудлою вівцею, але все-таки родичем, а не зловорожим чужинцем. Онорії вже сказали, що вона поїде з батьком, і йому приємно було дивитись, як тактовно дитина поводиться, нічим не виказуючи радості, що переповнювала її. Аж коли він посадив її собі на коліна, вона прошепотіла йому на вухо кілька щасливих слів і спитала: "Коли?" — а тоді вислизнула з його рук і побігла гратися з дітьми.

На кілька хвилин вони з Меріон лишилися самі у вітальні, і, раптом зважившись, він сказав:

— Родинні свари — страшна річ. Вони не улягають ніяким правилам. І їх не порівняєш з раною чи болем — скоріше, вони — мов тріщини на шкірі, які не загоюються, бо просто бракує живої тканини. Я б дуже хотів, щоб ми забули про наші незлагоди.

— Деякі незлагоди важко забуваються,— відповіла Меріон.— Тут одне з двох: або ти довіряєш людині, або ні.

На це він відповіді не мав, і вона, помовчавши, спитала:

— Коли ти хочеш забрати її?

— Як тільки підшукаю гувернантку. Якщо вдасться, то післязавтра.

— Це неможливо. Я не встигну приготувати її речі. Раніш як у суботу не вийде.

Він покірно згодився. Лінкольн повернувся до вітальні й запропонував йому випити.

— Що ж, чарку віскі можна,— відповів Чарлі.— Мою сьогоднішню порцію.

У вітальні було тепло — якось по-родинному тепло й затишно. Діти почували себе добре в цьому гнізді й не знали під крильцем у батьків ні тривог, ні страху. А батьки невтомно піклувалися про них, надаючи найменшому їхньому бажанню куди більшої ваги, ніж візитові Чарлі. Проти ложки мікстури, призначеної для дитини, всі його чвари з Меріон блідли й відходили на задній план. Ні, про Пітерсів не можна було сказати, що вони нудні й нецікаві люди; просто їм скрутно жилося, не було коли й голови підвести. Треба допомогти Лінкольнові знайти кращу роботу, поки цей банк не засмоктав його зовсім, подумав Чарлі.

У передпокої задеренчав дзвоник. Покоївка пройшла через вітальню й поспішила коридором до дверей. Дзвоник нетерпляче залунав знову, двері відчинилися, і всі троє у вітальні стрепенулись. Лінкольн став так, щоб видно було коридор, Меріон підвелася. Покоївка ввійшла перша, позад неї чулися голоси; належали вони Данкену Шефферу і Лоррейн Кворлес.

Вони були веселі, збуджені й аж заходилися сміхом. На мить Чарлі остовпів — як вони пронюхали адресу Пітерсів?

— Ай-ай-ай! — грайливо посварився пальцем на Чарлі Данкен.— Ай-ай-ай!

І вони знову зареготали. Стривожений, розгублений Чарлі квапливо потис обом руки й відрекомендував їх Лінкольнові й Меріон. Меріон, не розтуляючи уст, кивнула, позадкувала до каміна, де стояла її дочка, і обняла дівчинку за плечі.

Поволі скипаючи гнівом, Чарлі ждав, чим вони пояснять своє вторгнення. Нарешті Данкен п'яним голосом урочисто оголосив:

— Ми прийшли запросити тебе на обід. Нам з Лоррейн набридла ця гра в котика-мишки, і ми заявляємо, що ти не маєш права ховатися від нас.

Чарлі підійшов ближче, неначе збираючись грудьми виштовхнути їх за двері.

— На жаль, я зайнятий. Скажіть, де ви будете, і я подзвоню вам за півгодини.

Та вони наче й не чули його слів. Лоррейн присіла раптом на бильце крісла і, витріщивши очі на Річарда, вигукнула:

— Ой яке ангелятко! Підійди до мене, хлопчику.

Річард глянув на матір і не зрушив з місця. Лоррейн знизала плечима і обернулася до Чарлі:

— Ходім обідати. Твої родичі не образяться. Адже ми з тобою сто років не бачилися. Згадаємо давнину. Чи пак дивину.

— Я не можу,— гостро відповів Чарлі.— Ви йдіть обідайте, а я вам подзвоню.

І тоді з несподіваною люттю Лоррейн відповіла:

— Ну, гаразд, ми підемо. Тільки ти, видно, забув, як з'явився колись до мене о четвертій ранку, горлаючи, що хочеш випити. Я тобі тоді не відмовила. Ходімо, Данку.

Обоє повільно підвелися — їхні запухлі обличчя почервоніли від злості — й, заточуючись, зникли в коридорі.

— До побачення,— сказав Чарлі, відчинивши їм двері.

— До собачення! — відказала Лоррейн.

Коли він повернувся до вітальні, Меріон стояла в тій самій позі, тільки другою рукою тепер обіймала й сина. Лінкольн усе ще гойдав Онорію на руках, мов маятника.

— Яке свинство! — вибухнув Чарлі.— Яке дике свинство!

Ні Лінкольн, ні Меріон йому не відповіли. Він упав у крісло, схопив свою чарку, знову поставив її й сказав:

— Яке ж нечуване зухвальство треба мати, щоб, не бачивши людину два роки, отак узяти й...

Він не доказав. Меріон хрипло, розлючено видихнула: "Оххх", крутнулася на підборах і вибігла з кімнати.

Лінкольн обережно поставив Онорію на підлогу.

— Гайда обідати,— звелів він дітям, а коли ті вийшли, звернувся до Чарлі: — У Меріон розладнані нерви, вона не витримує струсів. А зустрічі з такими людьми просто валять її з ніг.

— Я ж їх не запрошував сюди. Вони випитали в когось твоє прізвище... Вони навмисне...

— Що ж, шкода. Нам від цього не легше. Вибач, я на хвилинку...

Залишившись на самоті, Чарлі скам'янів у кріслі. Він чув, як у сусідній кімнаті обідають діти, як вони весело перемовляються, забувши вже про сцену між дорослими. З іншої кімнати до нього долинали

притишені голоси, потім дзенькнув важіль телефону — хтось узяв трубку,— і Чарлі квапливо перейшов у інший куток вітальні, щоб не чути, про що розмовлятимуть.

Незабаром Лінкольн повернувся.

— Знаєш, Чарлі, нам, видно, сьогодні не обідати разом. Меріон занедужала.

— Вона сердиться на мене?

— А як ти гадаєш? — жорстко відповів Лінкольн.— З її здоров'ям...

— Ти хочеш сказати, що вона тепер не віддасть мені Онорію?

— Не знаю. Твої друзі довели її до нестями. Зателефонуй мені завтра на службу.

— Будь ласка, поясни їй: я ні сном ні духом не відав, що вони поткнуться сюди. Я обурений не менше, ніж ви.

— Зараз я нічого пояснювати не можу.

Чарлі підвівся, взяв пальто й капелюха і рушив коридором до виходу. Потім, згадавши, вернувся, прочинив двері дитячої кімнати й сказав якимсь чужим голосом:

— До побачення, діти.

Онорія вискочила з-за столу, підбігла й пригорнулася до нього.

— До побачення, золотко,— мовив він глухо, а тоді якомога ніжніше, немовби намагаючись задобрити когось, додав: — До побачення, любі діти!

5

Шоферові таксі Чарлі наказав їхати до "Рітца". Він хотів зірвати злість на Лоррейн і Данкенові, але в барі їх не було, а він ще по дорозі зрозумів, що скандалом однаково не зарадиш. У Пітерсів він так і не пригубив чарки й тепер замовив віскі з содовою. Поль підійшов побалакати з ним.

— Ну й часи настали,— сумно поскаржився він.— Ми тепер не маємо й половини того, що мали. Про кого з американців не спитаю, кажуть: збанкрутував, якщо не в перший крах, то в другий. Ваш приятель Джордж Гардт, кажуть, утратив усе до останнього цента. Ви повернулися до Штатів?

— Ні, я тепер працюю в Празі.

— Хтось мені казав, що криза й вам вийшла боком.

— Мені вийшов боком бум, а не криза.

— Надто ризикували?

— Можна й так сказати.

Спогади про ту пору знов обступили його, мов примари: люди, з якими вони знайомилися, пливучи до Європи; люди, що не вміли додавати тризначні числа, не вміли навіть висловити найпростішої думки. Чоловічок, з яким Гелен погодилася піти танцювати в корабельному ресторані й який запросив її до себе в ліжко, як тільки

вони відійшли від столика; жінки й дівчата, істеричні алкоголічки й наркоманки, яких силоміць виставляли за двері...

... І чоловіки, що замикали двері своїх помешкань перед носом дружин, хоч надворі падав сніг, бо в двадцять дев'ятому році сніг був несправжній. Якщо тобі хотілося, щоб то був не сніг, а щось інше, ти платив гроші, й виходило по-твоєму.

Він підійшов до телефону й набрав номер Пітерсів. Трубку взяв Лінкольн.

— Вибач, це знов я. Скажи мені відверто: Меріон передумала?

— Меріон хвора,— з притиском відповів Лінкольн.— Певна річ, ти тут не винен, але тепер розмови про це можуть зовсім її доконати. Видно, тобі доведеться потерпіти ще півроку. Нехай Меріон трохи оговтається. Я не хочу знову важити її здоров'ям.

— Ясно.

— Шкода, що так вийшло, Чарлі.

Він повернувся до свого столика. Його чарка була порожня, але у відповідь на запитливий погляд Алікса він похитав головою. Що ж, більш у Парижі робити нічого. Єдине хіба — накупити подарунків для Онорії. Завтра він купить для неї цілу машину подарунків. Він сердито подумав, що це зрештою тільки гроші — а кому він не роздавав грошей...

— Ні, досить,— сказав він іншому офіціантові.— Скільки з мене?

Пройде час, і він знов повернеться сюди. Адже не можуть вони примусити його розплачуватися довіку. Але він тужив за своєю дитиною, і ніяка надія не могла заглушити тієї туги. Він був уже не молодий, не в

тому віці, коли можна жити самими надіями й мріями. І він знав напевно: Гелен не прирекла б його на таку страшну самотність.

ПРИМІТКИ:

1 — Шпинат, цвітна капуста (франц.).

2 — Квасоля (франц.).

3 — Яка мила дівчинка! Вона розмовляє геть як справжня француженка (франц.).